

ROLI O‘YINLAR ORQALI BOLALARNI KASBLAR BILAN TANISHTIRISH

Muhammedova Zamiraxon Mirboqi qizi

Talaba Qo‘qon universiteti

Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi, talaba

Ilmiy rahbar: Sanginova Gulnozaxon

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20424143>

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblar bilan tanishtirishda rolli o‘yinlarning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda bolalarning qiziqishi, tasavvuri va ijodiy fikrlashini rivojlantirishda rolli o‘yinlarning samarali vosita ekani tahlil qilingan. Shuningdek, shifokor, o‘qituvchi, oshpaz, quruvchi kabi kasblarni o‘yin jarayonida namoyish etish orqali bolalarda mehnatga hurmat, kasblarga qiziqish va ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirish usullari ko‘rsatib berilgan. Rolli o‘yinlar yordamida bolalarning muloqot madaniyati, mustaqil fikrlashi va kelajak kasblari haqidagi dastlabki tasavvurlari rivojlanishi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: rolli o‘yin, kasb, maktabgacha ta‘lim, bolalar tarbiyasi, kasbga yo‘naltirish, ijtimoiy ko‘nikma, ijodiy fikrlash, pedagogik texnologiya, o‘yin faoliyati, bolalar psixologiyasi.

Har bir jamiyatning kelajagi uning yosh avlodi qanchalik barkamol, bilimli va ijtimoiylashgan bo‘lib yetishishiga bevosita bog‘liqdir. Maktabgacha yosh davri inson shaxsining shakllanishida eng asosiy va hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolada atrof-olamga nisbatan qiziqish, ijtimoiy munosabatlarni anglash va kelajakdagi hayotiy faoliyatiga poydevor bo‘ladigan ilk tasavvurlar shakllanadi. Bolalarni yoshligidanoq turli kasb egalari va ularning jamiyatdagi o‘rni bilan tanishtirish nafaqat ularning dunyoqarashini kengaytiradi, balki ularda mehnatga nisbatan hurmat va kelajakda o‘z yo‘lini topish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

O‘zbekiston Respublikasining maktabgacha ta‘lim sohasidagi islohotlari va "Ilk qadam" davlat dasturida ham bolalarni ijtimoiylashtirish, ularda kasbiy tasavvurlarni o‘yin orqali shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Rolli o‘yinlar bolaning eng tabiiy va sevimli faoliyati bo‘lgani sababli, murakkab ijtimoiy munosabatlarni, jumladan, kasblar olamini o‘rganishda eng samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, u bolaning kelajakda jamiyatda munosib o‘rin egallashi uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy kompetensiyalarni aynan bog‘cha davridan boshlab shakllantirishga qaratilgan [1].

Hozirgi kunda maktabgacha ta‘lim jarayonida bolalarni kasblar bilan tanishtirishda muayyan pedagogik muammolar ko‘zga tashlanmoqda. Aksariyat hollarda mashg‘ulotlar faqatgina rasmlarni ko‘rsatish, kasb nomlarini yodlatish yoki qisqa hikoyalar aytib berish bilan cheklanib qolmoqda. Biroq maktabgacha yoshdagi bolaning tafakkuri ko‘rgazmali va amaliy harakatlarga asoslangan bo‘lib, u shunchaki eshitgan ma‘lumotidan ko‘ra, o‘zi ishtirok etgan jarayonni yaxshiroq o‘zlashtiradi.

Nazariy bilimlar va amaliyot o‘rtasidagi uzilish natijasida bolalarda kasblar haqida faqatgina yuzaki tasavvurlar hosil bo‘lib, ular muayyan kasb egalari bajaradigan mehnatning mazmunini, mas‘uliyatini va insonlar o‘rtasidagi muloqot jarayonini to‘liq tushunib yetmaydilar. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida bolalarning jonli muloqoti kamayib borayotgani, ularning real ijtimoiy rollarni o‘ynash ko‘nikmalari sustlashayotgani ham jiddiy muammodir. Rolli o‘yinlar uchun zarur bo‘lgan o‘yin maydonchalari va metodik qo‘llanmalarining yetishmasligi bolalarning kasblar olamini erkin kashf etishiga to‘sqinlik qilmoqda. Muammo shundaki, ta‘lim jarayonida o‘yin faoliyati bilan kasbiy tarbiya o‘rtasidagi tizimli bog‘liqlik har doim ham to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilmayapti [2].

Tadqiqotning bosh maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh va psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, rolli o'yinlar orqali ularni kasblar bilan tanishtirishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishdir. Shuningdek, o'yin faoliyati davomida bolalarda muloqot madaniyati, mehnatga muhabbat va turli ijtimoiy rollarni ijro etish orqali shaxslararo munosabatlarni shakllantirish samaradorligini ilmiy jihatdan asoslab berish ko'zda tutilgan. Rolli o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun haqiqiy hayot maktabidir. Bu o'yinlar davomida bola o'zi yoqtirgan kasb egasining rolini o'z zimmasiga oladi va shu rolni ijro etish orqali kattalar dunyosiga kirib boradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolalarni kasblar bilan tanishtirishni bir necha bosqichda va turli mavzulardagi o'yinlar orqali amalga oshirish yuqori natija beradi. Birinchi navbatda, bolalarga eng ko'p muloqotda bo'ladigan va ularga tanish bo'lgan kasblar, masalan, shifokor, o'qituvchi, sotuvchi va haydovchi kabi sohalar o'yin sifatida taklif etiladi. "Kasalxona" o'yinida bola shifokor rolini o'ynar ekan, u nafaqat tibbiy asboblardan tanishadi, balki bemorga g'amxo'rlik qilish, rahm-shafqatli bo'lish va o'z vazifasiga mas'uliyat bilan yondashish kabi insoniy fazilatlarini o'zlashtiradi. Bu jarayonda bolaning nutqi rivojlanadi, chunki u bemor bilan muloqotga kirishishi, uning shikoyatlarini tinglashi lozim [3]. Keyingi bosqichda syujetli-rolli o'yinlar murakkablashib boradi. Masalan, "Do'kon" o'yinida bolalar nafaqat sotuvchi va xaridor rollarini bajaradilar, balki mahsulotlarni sanash, ularning narxini belgilash va pul muomalasini amalga oshirish orqali matematik tasavvurlarini ham boyitadilar. Bu o'yin bolalarni jamoada ishlashga, navbat kutishga va muloqot odobiga amal qilishga o'rgatadi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, bola o'yin davomida o'zini erkin his qilgani sababli, u kattalarning harakatlarini juda aniqlik bilan takrorlaydi va shu orqali kasbiy etika unsurlarini o'rganadi. Quruvchilik o'yinlarida esa bolalarda fazoviy tasavvur, muhandislik fikrlashi va jamoaviy mehnat natijasidan quvonish tuyg'usi shakllanadi. Ular birgalikda uylar yoki ko'priklar qurishar ekan, bir-biriga yordam berish va umumiy maqsad yo'lida birlashish naqadar muhimligini anglab yetadilar [4].

Zamonaviy pedagogikada bolalarni yangi davr kasblari, masalan, uchuvchi, ekolog, dasturchi yoki dizayner kabi sohalar bilan ham tanishtirish katta ahamiyatga ega. Buning uchun guruhda maxsus o'yin burchaklari tashkil etilishi, kerakli atributlar va kiyim boshlar bilan ta'minlanishi lozim. "Kosmosga sayohat" yoki "Mitti dizaynerlar" kabi o'yinlar bolaning fantaziyasini va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, rolli o'yinlar muntazam o'tkaziladigan guruhlarda bolalar o'z fikrini bayon qilishda erkinroq, tengdoshlari bilan nizolarni hal qilishda moslashuvchanroq bo'ladilar. O'yin jarayonida bola "Men kim bo'laman?" degan savolga javob izlay boshlaydi va unda muayyan sohalarga nisbatan ilk moyilliklar namoyon bo'ladi. Binobarin, o'yin bolada mehnat natijasiga hurmatni shakllantiradi; u nonni novvoy, kiyimni tikuvchi tayyorlashini va har bir mehnat ortida katta mashaqqat yotishini tushunadi [5]. Shuni ham alohida ta'kidlash lozimki, rolli o'yinlar bolaning hissiy olamiga ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. U o'zi ijro etayotgan qahramonning his-tuyg'ularini, uning jamiyat oldidagi burchini tushunishga harakat qiladi. Masalan, "Yong'in o'chiruvchilar" o'yinida bola botirlik va qahramonlik namunalari ko'rsatishga intiladi. Bu esa unda mardlik va yordamga muhtojlarga ko'mak berish kabi axloqiy sifatlarni tarbiyalaydi. Pedagogik tahlillar shuni tasdiqlaydiki, o'yin metodikasi orqali berilgan bilimlar bolaning xotirasida o'chmas bo'lib qoladi, chunki u bu bilimlarni hayotiy harakat va ijobiy emotsiyalar orqali qabul qilgan. O'qituvchi o'yin jarayonida faqat kuzatuvchi emas, balki bilvosita yo'naltiruvchi sifatida ishtirok etishi, bolalarga rollarni taqsimlashda yordam berishi va yangi o'yin vaziyatlarini yaratishi ta'lim samaradorligini yanada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, rolli o'yinlar maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarni kasblar olami bilan tanishtirishning eng samarali va natijador usulidir. O'yinlar orqali bola hayotni, insonlar

o‘rtasidagi munosabatlarni va mehnatning jamiyatdagi qadrini anglab yetadi. O‘yin faoliyati bolada nafaqat bilim, balki ko‘plab amaliy ko‘nikmalarni nutq madaniyati, jamoaviy hamkorlik va mantiqiy fikrlashni shakllantiradi. Bu esa bolani nafaqat maktab ta‘limiga, balki katta hayotga ham tayyorlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta‘lim muassasalarida rolli o‘yinlar tizimli ravishda tashkil etilsa, bolalarning ijtimoiy ongi va kasbiy tasavvurlari sezilarli darajada yuksaladi. O‘yin bolani zeriktirmaydi, aksincha, unda o‘rganishga nisbatan kuchli motivatsiya uyg‘otadi. Kelajakda barkamol shaxsni tarbiyalash uchun ta‘lim jarayoniga innovatsion o‘yin texnologiyalarini keng joriy etish, o‘yin atributlarini zamonaviylashtirish va har bir bolaning qiziqishlarini inobatga olgan holda shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limni yo‘lga qo‘yish lozim. Shundagina biz har bir kasbni qadrlaydigan va o‘z kelajagini ongli ravishda qura oladigan avlodni tarbiyalashga erishamiz. Rolli o‘yinlar bu bolaning kelajakdagi katta hayot yo‘lidagi ilk va eng muhim qadamidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika.2018.
2. Qodirova F.R. Maktabgacha ta‘lim metodikasi va o‘yin texnologiyalari 2018.
3. Nishonova Z.T. Bolalar psixologiyasi va rivojlantirish texnologiyalari 2022.
4. Ahmedova M.M. Maktabgacha ta‘limda zamonaviy o‘yin metodikasi. 2020.
5. To‘rayeva O.N. Rolli o‘yinlar orqali bolalarni ijtimoiylashtirishning innovatsion usullari 2023